

meidän tulee toimia ja hän levittää kaiken tämän yli sovitettavan hymynsä, hän nauraa ylevämielisesti koko tälle vinolle maailmalle. Ja tämäkin on suurenmoisesti kasvattavaa.

Niin, sekä totinen että humoristinen näytelmä on mieltä ylentävä ja sentakia ovat tämmöiset draamat ja niiden etevät esittäjät, kuten jo ennen olen väittänyt, *kansansa ja ihmiskunnan suuria kasvattajia.*

20. 1. 1925.

GOETHEN »FAUST».

MITÄ SE OPETTAA MEILLE?

Goethen »Faust» on 19-vuosisadan suurimman runoilijan syvämietteisin teos. Voi jo heti sanoa, että se näyttää meille jokaisen älykkään ja tunteellisen ihmisen kehityksen aina hänen korkeimpiin tehtäviinsä asti. Tarkastakaamme seuravassa tämän suuren miehen etevintä luomaa hiukan lähemmältä.

Goethen »Faust» oli historiallinen henkilö (noin 1550), eräs »humanisti», joka itse mielellään näki, että hänen huhuttiin suorittavan salaisia noitatemppeja. »Faust» tarua ovat käsitelleet useat runoilijat aina englantilaisesta Marlowesta, Shakespearen aikalaisesta, Lessingiin, Chamissoon, Lenauiin ja Heineen saakka, mutta ei kukaan niin nerokkaasti kun Goethe.

Niinkuin melkein kaikki Goethen taideluomat, on myös »Faust» kuvaus Goethen omasta elämästä, tuosta erittäin rikkaasta ja monipuolisesta elämästä, joka kaikista harhailuista huolimatta aina pyrki yhä suurempaan ja jalompaan täydellisyyteen. Että »Faust» kuvaa Goethen omaa elämää, käy ilmi jo esipuheista (Zueignung, Vorspiel), joissa runoilija vaatien runou-

delta jotakin syvällisempää kuin vain pelkkää huvittelua, m. m. painostaa totuuteen pyrkimistä ja rakkauden voimaa. jolla hän nuoruudessaan katkoi tuhat kukkasta; ja monesta seikasta itse runossa käy se myöskin selville.

Runo alkaa »Prologilla taivaassa», jossa m. m. esiintyvät Jumala ja Mefistofeles (paholainen) vuorokeskustelussa, missä runon perusajatus jo jossain määrin käy ilmi. Paholainen näet väittää, että ihminen »vaatii taivaalta mitä kauneimpia tähtiä ja maailmalta taas korkeinta hekkumaa» ja kuitenkin on hän tyytymätön. Jumala antaa Mefistolle luvan koettaa ihmistä, huomauttamalla, että ihminen »kulkee harhaan niin kauan kuin hän pyrkii eteenpäin», mutta hän lisää myös, että »hyvä ihminen epäselvässä pyynnössään kuitenkin on hyvin tietoinen oikeasta tiestä». Nämä viimeiset Jumalan sanat osoittavat selvästi, että »Faust» näytelmän molemmat osat ovat keskenään kiinteässä yhteydessä ja ettei ensimmäinen osa mitenkään sinänsä ilmaise runoilijan korkeinta tarkoituserää.

Itse runon alussa Faust esiintyy erittäin oppineena miehenä. Hän on lukenut filosofiaa, oikeustiedettä, lääketiedettä ja »valitettavasti» myös teologiaa. Ja huolimatta kaikesta arvelee hän, että hän on yhtä viisas kuin ennen tutkimuksiinsa ryhtymistään. Faust on näet tiedonhalun titaani, Prometheus, joka luulee voitavansa tutkimuksillaan päästä selville koko olevaisuudesta, mutta hän tunnustaa nyt, että hän tässä pyrkimyksessään on erehtynyt ja ettei hän enää tahdo kuluttaa voimiansa saavuttamattomien asioiden tavoittelemiseen. Hän on tutkimuksillaan päässyt vakaumukseen, että henkisissä tutkimuksissa ihmisellä on rajoituksia edessään joka taholla. Hän tahtoo nyt »tarttua täyteen ihmiselämään», ja »mitä on koko ihmiskunnalle suotu, sen tahtoo hän omassa itsessään nauttia».

Mestarillisesti on Goethe kuvannut jalon, kaiken olevaisuuden tietämistä janoavan sielun turhia ponnis-

tuksia päästä viimeiseen kaikkitiedon lopputulokseen.*) Tämä pessimistinen tunne pakoittaa Faustia kiroamaan kaikkia ja vihdoin tarttumaan myrkkymaljaan, jonka hän aikoo tyhjentää epätoivossaan, kun kirkonkellot ja enkelien kuorolaulut pääsiäisaamuna herättävät hänet uusiin ajatuksiin, vaikka hän ei tunnustakaan uskovansa, sillä »ihme (Kristuksen ylösnousemus kuoleista) on uskonnon rakkain lapsi».

Selvänä vastakohtana Faustille ja hänen käsityksellensä on hänen Famuluksensa Wagner ja tämän filisterimäinen (jokapäiväinen) käsitys tieteestä ja sen kyvystä täydelleen selvitellä olemuksen ongelmia. Vielä terävämmin on Goethe pilkannut Wagnerin filisterimäisyyttä Faustin toisessa osassa, jossa hän antaa Wagnerin ilmoittaa Mefistolle, että »ihana teos kohta on valmis: Wagner luopi näet ihmisen (Homunculus) keinotekoisesti. Samanlainen vastakohta ilmenee »Oppilaassa», joka Faustin vaatteisiin pukeutuneen Mefiston edessä vakuuttaa: »Tahtoisin tulla oikein oppineeksi ja mielelläni ymmärtää kaiken mitä on maan päällä ja taivaassa.» Wagnerin ja oppilaan luonteet ovat nyrkinisku semmoisille tiedon harrastajille, jotka halveksivat todellista antautumista inhimilliseen toimintaan istuen *vain* kamarissaan hankkimassa tietoja ilman hyötyä elämälle. Kun esim. Wagner väittää, että on erittäin suuri huvi nähdä, »miten pitkälle viisaudessa olemme tulleet», niin Faust vastaa hänelle sangen ivallisesti huomauttaen, että ne harvat, jotka ovat jotain todella

*) Taikauksen nojalla luulee kyllä Faust pääsevänsä selville makrokosmoksista, joka edustaa luonnon kaikkiviisautta, mutta hänen täytyy tunnustaa, ettei hän siitä selville pääse. »Mikä näkö, mutta oi, ainoastaan näkö! Missä pääsen sinusta selville, loppumaton luonto?» Yhtä vähän voi hän täydelleen ymmärtää mannunhenkeä (»Erdgeist»), joka taas edustaa koko ihmiskunnan toimivaa henkeä, sillä manattuna esille vastaa tämä: »Olet sen hengen kaltainen, jonka ymmärrät, et minun!» Tätä seikkaa ei H. Rickert ole oikein käsittänyt kirjoituksessaan »Faustista». Logos Band XIV, Heft 1, 1925.

selville saaneet, ovat monasti ristiinnaulitut ja poltetut.

Kun nyt pääsiäiskellojen ja enkelien äänet ovat palauttaneet Faustin elämään ja täydelliseen antaumiiseen sille, ilmestyy Mefistofeles, pahuuden henki, »joka kaikki kieltää», solmii Faustin kanssa liiton sillä edellytyksellä, että hän saisi omistaa hänen sielunsa, jos Faust sanoisi hänelle, kun hän, Mefisto, esittää hänelle koko ihmiselämän nautintoja: »Tuokio, viivy, olet niin kaunis!» Mefistofeles houkuttelee häntä sitten eräällä juopotteluhuvilla ja kaikenlaisilla noitatempuilla, mutta Faust tuntee vain vastenmielisyyttä kaikkia näitä kohtaan. Vasta kun Mefisto näyttää taikatempuilla nuorennetulle Faustille ihanan tytön Margaretan, silloin herää tässä voimakas rakkaus, joka vihdoin vie tytön mitä surkeimpaan onnettomuuteen ja lapsensa murhaajana mestauslavalle. Tämä rakkausseikkailu on mitä mestarillisimmalla tavalla esitetty; se on itse runosta luettava.*) Faust sanoo itse keskustelussaan Wagnerin kanssa: »Kaksi sielua, oi, asuu rinnassani, toinen ei tahdo erota toisesta; toinen pysyy intohimoisessa rakkauskiimassa kiinni tässä elämässä puristelevilla elimillä; toinen nousee valtavasti sumusta ihmisen korkeimmille aatekentille». Tämäkin rakkauden seikkailu ja intohimon ilmaisut todistavat, että Goethe on ammentanut ne oman elämänsä kokemuksista. Fr. Th. Vischer huomauttaa aivan oikein, että Goethen avonaiset tunnustukset vuodelta 1771, jolloin hän oli 22-vuotias ja vietti hurjaa elämää Weimarissa ruhtinaan seurassa talonpoikaistyttöjen kanssa, ystävälensä Lavaterille melkein sanasta sanaan käyvät yhteen runon kanssa, jossa puhutaan syventymisestä aistillisuuteen aina »tapaukseen» asti. Mutta Faust ei sittenkään tässä hekkumassa saanut huuliltaan tuota lausetta: »Tuokio, viivy, olet niin kaunis!» Päinvastoin,

*) Goethen »Faustista» on kaksi suomennosta: K. Forsmanin (1884) ja V. Juvan (1916).

hän puhkeaa kiroamaan Mefistoa saatuaan selville, mihin surkeihin tuloksiin hänen himonsa on saattanut onnettoman tytön. Kaiken tämän johdosta ei Mefisto voinutkaan saada Faustin sielua omakseen.

Jos siis »Faust» näytelmä olisi loppunut ensimmäiseen osaan, niin emme selvästi vielä olisi päässeet perille siitä, mitä Faust pitää varsinaisena elämäntarkoitukseksi. Monoloogissaan ennen villakoiran muuttumista Mefistoksi aprikoi Faust tuota philonilaista lausetta Johanneksen evankeliumin alussa: »Alussa oli *sana*! Mutta Faust muuttaa »sanan» »käsitteeksi», sitten hylkää hän senkin ja panee »voiman» ja vihdoin hän kirjoittaa: »Alussa oli *toiminta* (teko)!» Ja toisessa paikassa lausutaan: »toiminta on kaikki, maine ei mitään». »Faustin» toisessa osassa muodostuu nyt toiminta varsinaiseksi pääaatteeksi. Tässä kyllä Mefisto vielä koettaa houkutella Faustia kaikenlaisilla pettävillä keinoilla toisiin ajatuksiin, kuitenkin siinä onnistumatta. Faust pitää jyrkästi kiinni toiminnan periaatteesta lähimmäisten hyväksi oikealla tavalla, ja kun Mefisto keisarin valtakunnassa koettaa paperirahan suunnattomalla enentämisellä poistaa rahapulan ja siitä johtuvat seuraukset, ryhtyy Faust aivan toisenlaisiin toimenpiteisiin pulan lieventämiseksi. Yhdellä esimerkillä useampien asemesta näyttää hän, mitenkä maan ja kansan ahdinkotilan voisi parantaa. Hän ryhtyy tarmokkaasti toimimaan siihen suuntaan, että saataisiin yhä enemmän viljelyskelpoista maata meren kustannuksella. Yllämainittu Vischer arvelee, että Faustin olisi pitänyt ennenkaikkea esiintyä »isänmaanystävänä» poliittisessä merkityksessä. Mutta siinä tapauksessa ei Goethen laajempi käsitys hyödyllisestä toiminnasta koko ihmiskunnan hyväksi kävisi niin selvästi näkyviin. Sillä Faust (Goethe) tahtoo elämänsä loppupuolella tosiaan olla »ihminen» (»se maksaa vaivan»): »Houru se, joka kohottaa katseensa silmänsä pilvien yläpuolelle, miksi tarvitsee hänen liidellä iankaikkisuuteen, kunnolliselle ei tämä maailma ole mykkä; se on viisauden viimeinen

päätelmä, ainoastaan se ansaitsee vapauden ja elämän, jonka täytyy joka päivä valloittaa ne itselleen». Ja nyt hän voi täydellä tyytyväisyydellä lausua: »Tuokio, viivy, olet niin kaunis! Jäljet minun päivistäni eivät voi koskaan unholaan vaipua. Tuntien tällöisen korkean onnen esimakua, nautin minä nyt suloisinta hetkeäni».

Toinen osa »Faustia» sisältää yhtä ja toista liikaa, ja toiselta puolen se on puutteellinen — Goethe itse piti sitä fragmenttina. Moni asia on siinä hämäräkin, niin voidaan esim. tulkita se kohtaus, jossa Faust tahtoo syleillä Helenea, Wilhelm Schererin käsityksen mukaan Faustin kiihoittajaa korkeampiin tehtäviin, äkkijyrkällä tempulla jonkunlaiseksi vastalauseeksi pikaiselle vallankumoukselle ja puolustukseksi tasaiselle edistymiselle, koska Faust sen johdosta tiedottomana kaatuu maahan kauhean ukkoson pauhatessa.

Hyvällä syyllä voi siis väittää, että Goethe hylkää kaikki pyrkimykset, jotka käyvät ihmiselle asetettujen rajojen yli, kuten Wilhelm Ostwaldkin, kaikki tieteelliset tutkimukset, joiden tarkoituksena ei selvästi ole ihmisonnen kohottaminen toiminnalla ja kaiken chauvinismin, sillä hän lausui Jenan tappelun jälkeen selvänä internationalistina: »Tämä elämä ei vie meitä sulkeutumiseen ja eristymiseen muista kansoista, päinvastoin suurempaan liikeyhteyteen; meidän kulttuurimme koko kulku vie meidät siihen.» Ja vaikka Marxkin puhuessaan Goethesta v. 1847 näki hänessä jonkunlaisen kaksoissielun, niin voimme sittenkin väittää, että Goethe »Faustissa», korostamalla kansainvälistä toimintaa, viittaa nykyaikaiseen internationalismiin ja välillisesti sosialismiin, ja minä ymmärrän vallan hyvin, miksi minä Bebelin vastaanottohuoneessa muutamia vuosia sitten en nähnyt mitään muuta kuvapatsasta kuin tuon suurenmoisen »Faust» näytelmän kauastävää tekijän.

13. 10. 25.